

Prof. dr. Rudolf Horvat

DOLAZAK BUNJEVAČKIH HRVATA U BAČKU

(1944)

Bačka je u 16. stoljeću (zbog turskih pustošenja god. 1526. i 1527.) bila slabo naseljena. To nam kazuje suvremeni pisac Antun Vrančić (Verantius), koji je god. 1553. po Dunavu plovio u službenom poslanstvu. Stari brodar Srbin, koji je Vrančića vozio u lađi, reče mu, da je prije muhačke bitke (god. 1526.) u jednom bačkom selu stanovalo više ljudi, nego li ih danas stanuje u 30 sela. Nije dakle čudo, što su Turci, kao bačka vlastela, nastojali, da se u Bačku dosele kršćani iz drugih krajeva turskih. Tu su u prvom redu mogli računati na takove žitelje, koji stanuju u neplodnim krajevima, poimence u Dalmaciji i Hercegovini.

I zaista vidimo, da se sredinom 17. stoljeća u Bačku doseliše "Dalmatinci". Prve podatke o njima nalazimo u rukopisu poviesti franjevačke provincije, koji se čuva u Gyöngyösu. Tamo naime stoje zapisane ove bilješke: Godine 1657. šalju se neki Dalmatinci u Segedin na škole. U Segedinu naređuje se svećenik za Mađare i Dalmatince. Godine 1660. šalju se u Segedin na nauke klerici, većinom Dalmatinci. God. 1668. šalje se u Segedin svećenik, koji će propoviedati Mađarima i Dalmatincima. Iz ovih bilježaka jasno razabiremo, da su tada u Segedinu uz Mađare stanovali i Dalmatinci. To nam potvrđuje također ljetopis franjevačkog samostana u Segedinu. Tamo je naime za godinu 1713. zabilježeno, da je veliki žrtvenik u franjevačkoj crkvi bio podignut troškom Dalmatinca Jurja Ševarca.

Nekako istodobno s Dalmatincima dođoše u Bačku i prvi 'Bunjevci'. Oni stanovahu prvobitno u Hercegovini oko rieke Bune, po kojoj su i svoje ime dobili. Buna izvire kod Blagaja iz golemih pećina, u kojima se sabiru vode iz raznih ponornica, pa također i voda rieke Zalomske. Odmah pri svome izvoru tjera Buna mlinove. Dalje protječe Buna kroz Blagajsko polje, te iza kratkog tieka utječe u rieku Neretvu kod ovećeg sela Buna. Ovo selo nalazi se južno od grada Mostara, od koga je udaljeno dva sata hoda. (Povrh toga sela Buna stoje ruševine grada "Bona", koji je postojao već prije 1.000 godina). Pošto je tamošnja okolica odviše kamenita i krševita, ne pruža poljodjelicima dovoljno prilike za gospodarski

napredak. Bunjevci su pak uvijek bili veoma plodni, te se narod neprestano množio. Kad nije bilo dovoljno zarade i hrane kod kuće, običavahu se Bunjevci seliti u druge krajeve. Mnogi se odseliše u bližnju Dalmaciju oko Metkovića, gdje su plodna polja. Neki pođoše u Hrvatsku, gdje i danas mnogobrojni “Bunjevci” stanuju po selima u Lici, Krbavi i Podgorju. Napokon se mnogi Bunjevci dadoše – svakako znanjem i privolom turskih oblasti – na put u daleku, ali zato veoma plodnu Bačku.

Spomenuti već rukopis, koji se čuva u franjevačkom samostanu u Gyöngyösu kaže, da je ove Bunjevce dovelo 18 franjevaca, koji pripadaju franjevačkoj pokrajini Bosansko-argentinskoj (srebrnoj), dok su duhovnu pastvu u Bačkoj vršili franjevci pokrajine Salvatorove (Spasiteljeve). Spomenuta bilježka u rukopisu glasi doslovce ovako: *“Takozvani ‘Bunjevci’, vođeni po 18 otaca reda sv. Franje, većim su dielom nadošli iz Bosne (pod kojom se tada razumievala i Hercegovina, dapače i Slavonija), a manjina iz Dalmacije. Jedni se nastaniše u Subotici, na mjestu današnjeg samostana, gdje je bila tvrđavica kao rimski castellum, a drugi se preseliše u Segedin. U njihovoj pratnji nadošli franjevci vratiliše se naskoro u Bosnu do jednog oca Anđela Šarčevića. Ali jer poglavica salvatorijski nije trpio, da se u Subotici nastane franjevci države Bosansko-argentinske, to se u Bosnu morao vratiti i Anđeo Šarčević, čim su neki Salvatorijanci naučili bunjevački jezik.”*

Mnogi od ovih Bunjevaca, koji su došli u Bačku, ostaviše u Hercegovini svoje rođake i kumove. Tako nisu među njima bile prekinute sve veze, premda je Bačka veoma udaljena od Hercegovine. Prolazila su ljeta i desetljeća, a Bunjevci se u Hercegovini tako razmnožiše, da ih je bilo toliko, koliko i prije one seobe. Trebalo je dakle pomišljati na novu seobu, ali opet u Bačku, gdje su već boravila braća njihova. Ovu je seobu samo pospješio nov politički položaj u našim krajevima.

Mađarski velikaš grof Tekeli digne bunu godine 1672., da on postane kraljem mjesto nesposobnog kralja Leopolda I. Turski sultan Muhamed IV. podupre Tekelija, te krene s velikom vojskom na Beč. Veliki vezir Kara Mustafa stigne 7. lipnja 1673. u Osiek, gdje je sultan s Turcima prešao Dravu. Već 17. siečnja obkoliše Turci Beč, iz kojega je pobjegao car i kralj Leopold s mnogo stanovnika. Beč je junački branio grof Guido Starenberg, dok nisu u pomoć stigli poljski kralj Ivan Sobjeski i njemačka vojska, koju je vodio Karlo Lotarinžki. Tako dođe pred Bečom do strahovite bitke, u kojoj Turci budu hametom potučeni 12. rujna 1683.

Glas o toj pobjedi pobudio je u srcima kršćanske “raje” sladku nadu, da će se sada moći osloboditi izpod turske vlasti. Hrvati se dignu u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, te počnu tjerati Turke. Istodobno je carska vojska sretno ratovala u Ugarskoj, gdje je 2. rujna 1676. pao i Budim. Odmah iza toga nastavi vojvoda Ljudevit Badenski osvajati turske tvrđe između Drave i Dunava, dok je bavarski izborni knez Maksimilian Emanuel preuzeo zadaću, da iztjera Turke iz gradova između Tise i Dunava. Tako je carska vojska na jesen godine 1686. i na proljeće godine 1687. zauzela turske tvrđe: Segedin, Pečuh i Kapošvar, dok su Turci držali jošte: Temišvar i Veliki Varadin u Banatu, a Stolni Biograd, Siget i Kanjižu između Drave i Dunava. Mnogi Turci iz Bačke pobjegoše u Banat i Sriem. Bačka je već sada postala nekim središtem, jer se odavde mogla odvažati hrana za kršćansku vojsku, te se iz Bačke moglo ratovati na sve strane: prema Banatu, Sriemu i Slavoniji.

Bavarski izborni knez Maksimilian Emanuel nalazio se u svom taboru kod Sizara u Bačkoj, kad li pred njega stupiše 9. srpnja 1687. neki Bunjevci, koji mu staviše ovu ponudu: iz Turske hoće da se u Bačku presele brojni katolici, pa mole dozvolu, da smiju podići tri “palanke” (tvrđice), u kojima bi stanovali. Malo poslije toga dođoše pred Maksimiliana Emanuela bunjevački izaslanici: Dujam Marković i Juro Vidaković, te ga zamoliše, neka dozvoli, da se iz Turske u Bačku preseli 5.000 Bunjevaca, koji će opustošene tvrđavice popraviti i u njima se nastaniti. Bunjevci mole, da im se dadu zemljišta za obrađivanja i prehranu, ali za uzvrat obećavaju, da će se u svako doba protiv carskih neprijatelja boriti pod zapovjedništvom njemačkoga generala. (Registratura broj 43. u carskom arhivu u Beču).

Maksimilian Emanuel upravio je ove molbe ratnom vieću u Beču. Tamo se o tom razpravljalo na sjednici 31. kolovoza 1687. Pošto je caru Leopoldu za nastavak rata s Turcima trebalo mnogo vojske, uvažio je ovu molbu, jer je razabrao da bi od ovih 5.000 duša mogao dobiti od prilike 1.500 vojnika. Zato je ratno vieće odgovorilo Maksimilianu Emanuelu odnosno njegovu generalu Caraffi, neka Bunjevce naseli u Segedinu, Subotici i Baji, gdje smiju nanovo podići tri tvrđe. (Registratura broj 11. i 12.).

Međutim je 12. kolovoza 1687. kod Haršanja u Baranji došlo do velike bitke, u kojoj je Karlo Lotarinžki potukao velikog vezira. Brzo iza toga pobjegoše Turci iz preostalih tvrđa između Drave i Dunava.

Istodobno se primicala hrvatska vojska pod vodstvom Ivana grofa Draškovića slavonskom Podravinom prema Osieku, te je zauzela sve turske tvrđe a 30. rujna i Valpovo. Turci se u Osieku tako uplašiše, da su po noći pobjegli, ostavivši u tvrđi 52 topa, mnogo hrane i ratne spremne. Hrvati uđu 29. rujna bez otpora u Osiek, gdje se je 5. lipnja pjevala svečana misa zahvalnica.

Kao iz zemlje pomole se narodni junaci u Slavoniji, na čelu im franjevac Luka Ibrišimović. Mukotrpana "raja" osvoji gradove: Pakrac, Bielu Stienu, Cernik, Sirač, Kamengod, Čaklovac i Kraljevu Veliku. Drašković i Dünenwald zauzmu Orahovicu, a Turci iz Požege uteknu u Gradišku na Savi. Istodobno je grof Aspremont zapovjednik Osieka, bez otpora zaposjeo Đakovo, Erdut i Vukovar. Tako se eto još iste jeseni g. 1687. izpod turske vlasti oslobodila cijela srednja Slavonija.

To je Bunjevcima olakšalo njihovu seobu iz Hercegovine u Bačku. Imajući dozvolu od ratnog vieća mogli su Dujan Marković i Juro Vidaković bez zapreka putovati kroz Slavoniju od Save do Dunava. Oni su taj put učinili valjda tečajem mjeseca listopada ili studenoga, jer 1. prosinca 1687. nalazimo Bunjevce već u Subotici. Prvi Bunjevci, koji su iza 1. prosinca 1687. ubilježeni u Matice rođenih, vjenčanih i umrlih, nose prezimena: Parčetić, Bilogrivić, Grubišić, Kubatović, Vuković, Merković, Dumentić, Tendarević, Vojnić, Rajić, Miljković, Đelmić, Suić, Jurić, Pastrović, Kulić, Plević, Mamužić, Ivković, Tovarić, Čičić, Storinković, Dertić, Ivošević, Gostirović, Goretić, Hajduković, Kiperšić, Sindetić i Ukrajinović. Duhovnu pastvu vršili su domaći franjevci, među ostalima Bunjevac Jeremija Guganović, koji se je prije 1660. rodio u Ludošu, te Bunjevac Bartol Benjović.²³⁰

²³⁰ Rudolf Horvat, *Dolazak bunjevačkih Hrvata u Bačku*. Klasje naših ravni. Zagreb, prosinac VI/1944, broj 1-2, str. 3-5.